

Gombos Katalin

A JOGHATÓSÁG EGYES KÉRDÉSEI A NEMZETKÖZI MAGÁNJOGBAN¹

Some Questions of Jurisdiction in Private International Law

Dr. habil. Gombos Katalin, PhD, egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Európai Köz- és Magánjogi Tanszék,
simonne.gombos.katalin@uni-nke.hu

A tanulmány apropóját az adta, hogy 2015-ben felállították a Nemzetközi Magánjogi Kodifikációs Bizottságot abból a célból, hogy a kissé korszerűtlen 1979. évi 13. törvényerejű rendeletet felváltásuk egy új nemzetközi magánjogi kódexszel. A nemzetközi magánjogi jogintézmények közül az egyik fontos terület a joghatóság szabályozása. A szabályozás helyes technikájának megválasztásához célszerű áttekinteni azokat az európai kódexeket és egyéb szabályokat, amelyek a közelmúltban a joghatóság témakörében születtek. Figyelemmel kell lenni az Európai Unió e jogterületet érintő szabályaira is. A tanulmány a lehetséges szabályozás főként közjogi kapcsolódású témaköreit vizsgálja, így a helyes szabályozási technika megválasztása mint közjogi módszer mellett törekszik az állami immunitás kérdéseinek bemutatására, valamint a javasolt intézményi modell felvázolására.

KULCSSZAVAK:

nemzetközi magánjog, kodifikáció, joghatóság, állami immunitás, intézeti modell, amicus curiae

¹ A tanulmány a 2016. május 20-i, *Az ezerarcú magánjog: a jogfejlődés útjai és lehetőségei a XXI. században* című, a Magánjogot Oktató Fiatalok tizedik és a Magánjogot Oktatók Egyesületének nyolcadik éves rendes konferenciáján elhangzott előadás kibővített és szerkesztett változata.

The occasion of this essay is the establishment of the Codification Committee on Private International Law in 2015, aiming at the replacement of the slightly anachronistic Legislative Decree No. 13 of 1979 by a new Code on Private International Law. One of the most important legal instruments of private international law is the regulation of jurisdiction. In order to find the correct technique of regulating this area, it is expedient to review European acts and any other legislation, which have recently been introduced in the area of jurisdiction. It is also necessary to pay attention to the rules of EU law affecting this area. The essay focuses on the public law-related topics of the possible legislation. Therefore, apart from the presentation of the correct legislative method, the essay intends to show the issues of the immunity of state and the proposed institutional model.

KEYWORDS:

private international law, codification, jurisdiction, immunity of state, institutional model, amicus curiae

1. BEVEZETŐ

A nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: Nmjtvr.) az egyike a kevés számban még ma is hatályos, de már újonnan hosszú ideje nem alkotható törvényerejű rendeleteinknek. Az Nmjtvr. sok-sok toldozás-foltozáson esett át, a ma hatályos szövegének kialakításához vezető úton egy nagy koncepcionális módosítást jelentett a 2000. évi CX. törvény, amely – az 1988. szeptember 16-án létrejött Luganói Egyezményrel biztosítandó harmónia jegyében – átfogóan megreformálta az Nmjtvr.-nek a *joghatóságra*, továbbá a *külföldi határozatok elismerésére és végrehajtására* vonatkozó előírásait. A *Luganói Egyezmény* az EGK-² és az EFTA-³ tagállamok viszonylatában állapította meg a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatósági, továbbá a külföldi határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályokat.⁴

A Luganói Egyezmény megalkotásának időszakában az akkori európai integrációban a polgári igazságügyi együttműködés területén még általánosnak volt tekinthető a nemzetközi egyezményekkel való szabályozási technika, miután a *bel- és igazságügyi együttműködésről*, azon belül a *polgári igazságügyi együttműködésről* eredetileg a Római Szerződés (a továbbiakban: EGK Szerződés) nem rendelkezett. A nemzetközi szerződések létrehozásában döntő szerep jutott az integráción kívüli nemzetközi szerveződéseknek, amelyek közül a legjelentősebbek a *Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia*, az *ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (UNCITRAL)* és a *Nemzetközi Személyi Jogállapot Bizottság*.⁵ Az Egységes Európai Okmány célul tűzte ki az egységes belső piac megteremtését, majd a Maastrichti Szerződés létrehozta a három pillérből álló Európai Uniót. Új elemként jelent meg a harmadik pillér, a bel- és igazságügyi együttműködés, amelynek már része volt a polgári igazságügyi együttműködés is, de a harmadik pillér létrehozatalának időpontjában sajátos jogforrásokkal rendelkezett, amelyek még mindig csak egyezményi szinten tartották – ugyan sajátosan, a tagállamok egymás közti viszonylatában – az unión belüli együttműködést. Az igazi áttörést hozó Amszterdami Szerződés közösségivé tette

² Az Európai Gazdasági Közösséget (EGK-t) az 1957. március 25-én aláírt Római Szerződés (EGK Szerződés) hozta létre, a mai Európai Unió egyik alapjának tekinthető szervezetként.

³ Az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (European Free Trade Association – EFTA) az Európai Gazdasági Közösségből kimaradó Nagy-Britannia vezetésével jött létre az 1960-as Stockholmi Egyezményrel.

⁴ Később ennek az egyezménynek lépett a helyébe a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, a szerződő felek által 2007. október 30-án Luganóban aláírt egyezmény. Dánia 2007. december 5-én írta alá ezt az egyezményt.

⁵ Néhány példa az e szervezetek által kidolgozott egyezményekre: A gyermektartási kötelezettségre alkalmazandó jogról szóló 1956. október 24-i egyezmény; A végrendeleti rendelkezések formájával kapcsolatos kollízióról szóló 1961. október 5-i egyezmény; A közúti balesetekre alkalmazandó jogról szóló 1971. május 4-i egyezmény; A termékfelelősségre alkalmazandó jogról szóló 1973. október 2-i egyezmény; A tartási kötelezettségre alkalmazandó jogról szóló 1973. október 2-i egyezmény; A házassági vagyoni jogi rendszerekre alkalmazandó jogról szóló 1978. március 14-i egyezmény; A képviselőre alkalmazandó jogról szóló 1978. március 14-i egyezmény; Az elhunyt személyek vagyonának öröklésére alkalmazandó jogról szóló 1989. augusztus 1-jei egyezmény; A nemzetközi kereskedelemben a követelések átruházásáról szóló 2002. január 31-i egyezmény; A házasság útján történő törvényesítésről szóló 1970. szeptember 10-i 12. római egyezmény.

e jogterületet, ekkortól vált lehetővé az Európai Közösség szerveinek jogalkotása.⁶ E jogalkotási lehetőség hamar produkált eredményeket,⁷ ezért Magyarország uniós csatlakozása idejére már több olyan másodlagos jogforrás született, amely a csatlakozásunk időpontjától kezdve automatikusan vált alkalmazandóvá.⁸

Magyarország uniós csatlakozása előtt törekedett a Luganói Egyezményhez történő csatlakozásra, de végül az mégis elmaradt.⁹ Ennek oka volt, hogy egyrészt az uniós tagság folytán már közvetlenül alkalmazandó rendeleti jogforrások is szabályozást nyújtottak a határon átnyúló jogviták joghatósági kérdéseiben, másrészt az Nmjtvr. Luganói Egyezménnyel összefüggő átfogó módosításai olyan jelentősen közelítették szabályainkat a csatlakozásunk után uniós relációban érvényesülő brüsszeli joghatósági, elismerési és végrehajtási rezsimhez, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozásunkkor külön az Nmjtvr.-t módosító rendelkezések nélkül is lehetővé vált az akkor hatályos *Brüsszel I.* rendelet¹⁰ alkalmazása.

A későbbiekben több olyan Nmjtvr. módosításra, bizonyos szabályok deregulációjára is sor került, ami valamely uniós norma hatálybalépésével függött össze.¹¹ Az uniós jogfejlődés azonban viharos eredményeket hozott,¹² a polgári igazságügyi együttműködés

⁶ Általános jogalap a másodlagos jogalkotásra az Európai Közösséget létrehozó Szerződés (EKSz) 95. cikke volt, a másodlagos jogforrások kibocsátásának konkrét jogalapját az EKSz 61. cikk c) pontja és – 67. cikkére figyelemmel – 65. cikke teremtette meg.

⁷ Az Európai Tanács 1999 őszi tamperei csúcstalálkozóján határoztak az állam- és kormányfők a Tamperei programról. A Nizzai Szerződés néhány rendelkezéssel egészítette ki a bel- és igazságügyi együttműködés területére tartozó politikákat. 2004 novemberében megszületett a következő, több évre szóló intézkedéscsomag, a Hágai Program, majd az Európai Tanács 2009 decemberében fogadta el a Stockholmi programot (2010 és 2014 közötti időre), és a jelenlegi időszak programja poszt-Stockholm.

⁸ Ilyen közösségi jogforrások voltak a joghatóság területén: a Tanács 44/2001/EK rendelete (2000. december 22.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (Brüsszel I); a Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről; A Tanács 1346/2000/EK rendelete (2000. május 29.) a fizetésképtelenségi eljárásról.

⁹ BURIÁN 2001, 75–91.

¹⁰ A Tanács 44/2001/EK rendelete (2000. december 22.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról.

¹¹ Például a határozatok elismerésével és végrehajtásával összefüggésben történt uniós szabálmódosulás eredményeként a 2011. évi CCL. törvénnyel került sor a honi nemzetközi magánjogi szabályok módosítására.

¹² A Lisszaboni Szerződés hatálybalépését követően a polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés alapvető általános szabálya az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (EUMSZ) 81. cikke lett, ami szerint az együttműködés keretében olyan intézkedések is elfogadhatók, amelyek célja a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítése. E szabály felhatalmazást ad uniós jogalkotásra a bírósági és bíróságon kívüli ügyekben hozott határozatok tagállamok közötti kölcsönös elismerésére és azok végrehajtására; a bírósági és bíróságon kívüli iratok határokon túlrá történő kézbesítésére; a tagállamokban alkalmazandó kollíziós, illetve joghatóságra vonatkozó szabályok összeegyeztethetőségére; együttműködésre a bizonyításfelvétel terén; az igazságszolgáltatáshoz való tényleges hozzáférés biztosítására; a polgári eljárások zökkenőmentes lefolytatását gátló akadályok megszüntetésére, szükség esetén a tagállamokban alkalmazandó polgári eljárásjogi szabályok összeegyeztethetőségének előmozdításával; alternatív módszerek kidolgozására a jogviták rendezésére és még a bírák, ügyészek és az igazságszolgáltatási alkalmazottak képzésének támogatására is.

területén gomba módra szaporodtak az új uniós szabályok,¹³ amelyek részben új együttműködési területeket nyitottak meg,¹⁴ részben pedig felülvizsgált szabályok voltak bizonyos uniós jogterületeken.¹⁵ A nemzetközi szerződésekkel való szabályozás is tovább folytatódott, és a Lisszaboni Szerződés hatálybalépését követően már nemcsak a tagállamok írtak alá ilyen nemzetközi megállapodásokat, hanem az Unió maga is csatlakozott bizonyos rezsimekhez. Ez a szabályok további rétegeinek megnyílása mellett növelte a kissé már korszerűtlennek és öregecskének tekinthető Nmjtvr. szinte folyamatos módosítási szükségességét, de legalábbis folyamatos összefésülési igényét az uniós és nemzetközi szintű szabályokkal.

Ezt a helyzetet érzékelve született meg az új nemzetközi magánjogi szabályozás kodifikációjáról és a Nemzetközi Magánjogi Kodifikációs Bizottság felállításáról szóló 1337/2015. (V. 27.) Korm. határozat, amely döntött a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet átfogó korszerűsítésére irányuló munkálatok megkezdéséről. A kormányhatározat szerint a felülvizsgálat célja egy korszerű, a nemzetközi magánjog uniós és nemzetközi szintű szabályozásával összhangban álló, új nemzetközi magánjogi szabályozás megalkotása. A Nemzetközi Magánjogi Kodifikációs Bizottság bábáskodása mellett létrehozandó új kódex egyik nagy központi kérdése a *joghatóság* problematikája. A határon átnyúló jogvitákban a joghatóság az első olyan kérdése az ügyeknek, amelyben szükséges állást foglalni. Joghatóság hiányában ugyanis nincs az adott állam bíróságának eljárási jogosultsága. A joghatóság kérdései sok szemszögből vizsgálhatók. A MOE Konferencia olyan jogterületeket kívánt az eszmecsere középpontjába helyezni, amelyek a közjog és a magánjog határterületein helyezkednek el. Ezért a joghatóság témaköréből az erre a határterületre eső, általam kiválasztott három eltérő közelítésű problematika – jelenleg folyó nemzetközi magánjogi kodifikáció fejleményeire is figyelemmel levő – vizsgálódására szorítkozom.

2. KÖZJOGI MEGKÖZELÍTÉS ELSŐ TÉTELBEN: A JOGALKOTÓ DÖNTÉSE A LEHETSÉGES SZABÁLYOZÁSI TECHNIKÁRÓL

Az egyik ilyen közjogias közelítésű kérdése a nemzetközi magánjognak a joghatóságra vonatkozó szabályozás technikája maga. A fentebb vázolt, többrétegű szabályozásból szükségképpen adódik, hogy a *belföldi jog – uniós jog – nemzetközi jog* (elsősorban nemzetközi szerződési jog) hármasságában nagy szerepe van a prioritások, a jogrendszerek egymáshoz való viszonyát, az *elsőbbség vagy alkalmazási elsődlegesség* kérdését eldöntő nézetek jogpolitikai alapú meghatározásának. Ez a téma újra felszínre hozhat régi, közjogi

¹³ Például alternatív európai eszközök a tagállami szabályok mellett, választhatóan teszik lehetővé bizonyos jogi kérdésekben az uniós rezsimek alkalmazását. Új jogterület az együttműködési formák szélesítése is, például bizonyításvétel, iratkézbítés, ideiglenes vagy biztosítási intézkedések területén.

¹⁴ GOMBOS 2014, 59–109.

¹⁵ A Brüsszel I rendelet szabályainak felülvizsgálatára is sor került, az új rendelet a 1215/2012/EU rendelet.

jellegű dogmatikai vitákat, például a *dualizmus*, *monizmus* kérdéseit.¹⁶ Ezen túl a szabályozás elkerülhetetlenül megválaszolendő kérdése a belföldi jogként figyelembe jövő nemzetközi magánjog és az uniós jog – azon belül külön problematikaként az uniós rendeletek,¹⁷ egyéb jogforrások és az uniós által kötött szerződések¹⁸ – egymáshoz való viszonya.¹⁹ A szabályozási technika más szemszögből abban a jogpolitikai kérdésben való döntés meghozatalát teszi szükségessé, hogy a nemzetközi magánjogot, hagyományosan a *kollíziós jogot*, valamint a *joghatóságra, határozatok elismerésére és végrehajtására* vonatkozó szabályozókat *együttesen* tartalmazó kódexben vagy csak a nemzetközi magánjog klaszikus magvát adó kollíziós jogot szabályozó törvényben szükséges elhelyezni, ez utóbbi esetben a joghatóságra, határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályokat eljárási jellegű hazai jogforrásba emelve. A nemzetközi gyakorlat e területen nagyon vegyes, de többséginek mondható az a szabályozási módszer, hogy a nemzetközi magánjog szabályai kizárólag *kollíziós* előírásokat tartalmaznak, míg a joghatóságra, határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályok *eljárási kódexekbe* vagy *egyéb kapcsolódó*

¹⁶ A probléma lényegét abban vázolhatjuk fel, hogy míg a dualista koncepció szerint a nemzetközi jog és a belső jog anyagi jogi értelemben két különálló jogrendszer, addig a monista koncepció ezt tagadva úgy véli, hogy a több nemzeti jogalkotó által alkotott nemzetközi vagy uniós jog anyagi jogi értelemben nem különbözik a belső jogtól, ugyanúgy alkalmazandó a hazai jogalkalmazó által, mint az egyetlen belső jogalkotó által alkotott nemzeti jog. A monista koncepció szerint a különbség csupán alaki, előbbi több, utóbbi egyetlen nemzeti jogalkotó hozta létre. Gyakorlatilag ebből a két eltérő, szélsőséges álláspontból indukálható a kérdés: hogyan válik a belső jog részévé a nemzetközi vagy uniós jogi norma. A dualista jogkoncepció kodifikációs eljárási következménye magától értetődően az, hogy a nemzetközi jog – adott esetben egy nemzetközi szerződés vagy témánknál maradvány az uniós jog – önmagában még a szerződéssel kapcsolatos kodifikációs, ratifikációs eljárással nem válik belső joggá. Ahhoz, hogy a nemzetközi szerződésben foglalt kötelezettség a belső jog részévé váljon, szükséges azt a belső jogba transzformálni oly módon, hogy megfelelő szintű belső jogi jogforrásban kell azt elfogadni és közzétenni. E teória szerint a nemzetközi szerződés a belső jogi jogforrási hierarchia szempontjából a transzformáció megtörténteig csak speciális jogforrásnak minősül, azaz, bár van normatív ereje, de nem része a jogforrási hierarchiának, így a belső jognak sem. A másik elméleti megoldás az adopción eljárási, aminek alkalmazása mellett számos érv szól. Az adopción lényege az, hogy miután a ratifikációval a nemzetközi jogalkotás befejezetté válik, az objektívalódott produktumhoz megfelelő normatív erő fűződik, így további lépésre – transzformációra – nincsen szükség ahhoz, hogy a nemzetközi vagy uniós jogi szabályt alkalmazni lehessen. Ez a megoldás azt az egyszerűbbnek és mindenképpen korszerűbbnek tekinthető megoldási lehetőséget kínálja, többek között az uniós joggal kapcsolatosan is, hogy a nemzetközi szerződés a ratifikációval részévé válik a honi jogrendszernek, így kötelező jogszabállyá válik minden további belső jogalkotási kényszer nélkül. Erről a témáról lásd bővebben: BODNÁR 1997, 35–73.; BODNÁR 1996, 1–18.; BODNÁR 2001, 25–32.; BODNÁR 1987.; VÖRÖS 1997, 229–231.; Egyértelműen az adopción technika alkalmazása mellett szól az az érv is, hogy vannak a nemzetközi jognak és az uniós jognak is olyan szabályai – ilyenek lehetnek különösen a szokásjog, a civilizált nemzetek által elfogadott általános jogelvek, különösen az emberi jogokkal kapcsolatos kérdések, vagy a sokat emlegetett soft law kategóriája –, amelyek esetén transzformáció fogalmilag szóba sem kerülhet, e normatív erővel rendelkező produktumok klasszikus értelemben nem is transzformálhatók. Ugyancsak ellenérvként hozható fel a transzformációs eljárással szemben az is, hogy amíg akár elvi lehetőségként is felmerül, hogy a nemzetközi szerződést, uniós jogot a jogforrási hierarchia csúcán álló legmagasabb szintű jogforráshoz képest esetlegesen alacsonyabb szintű jogforrásban is be lehet emelni a belső jogba, ennek következtében a jogalkalmazásban a nemzetközi szerződés vagy uniós jog erejét veszítheti. Ugyancsak lényeges elméleti probléma a „lex posterior derogat legi priori” elve is.

¹⁷ VÉKÁS 2009, 321.

¹⁸ BLUTMAN 2014, 31–42.

¹⁹ VÉKÁS 2015, 292.

törvényekbe kerülnek. A jelenlegi magyarországi helyzethez hasonló szabályozása, azaz az alkalmazandó jogra, a joghatóságra, határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályokat egyaránt tartalmazó nemzetközi magánjogi törvénye az uniós tagállamok közül Csehországnak, Olaszországnak, Belgiumnak, Szlovéniának, Bulgáriának és Horvátországnak van.²⁰ Az új magyar nemzetközi magánjogi törvény kodifikációs munkáinak állására, az új polgári perrendtartás megalkotott szabályaira és a magyar jogi hagyományokra is tekintettel a joghatóságra vonatkozó szabályok változatlanul a nemzetközi magánjogi szabályokat egységesen tartalmazó kódexbe kerülhetnek Magyarországon.

A kodifikáció bármelyik technikája is valósul meg, az bizonyosan elkerülhetetlen kérdés lesz, hogy a jogalkotó jogpolitikai alapú döntéssel meghatározza: az uniós rendeletek által érintett területeken milyen szabályozástechnikai megoldás hívja fel a figyelmet az uniós szabály alkalmazási elsődlegességére. Az uniós jogforrások közül ugyanis a *rendelet* az a legfontosabb és legteljesebb uniós aktus, amely *általános* hatállyal bír,²¹ teljes egészében, minden elemében *kötelező*²² és *közvetlenül alkalmazandó*²³ valamennyi tagállamban.²⁴ A rendelet jogokat és kötelezettségeket állapíthat meg nemcsak tagállamoknak, hanem egyéneknek is, tagállami bíróságok előtt rájuk tipikusan közvetlenül is alapítható igény.²⁵ A rendeletek esetén „tükörszabályt” nem találunk a magyar jogban, kifejezetten tilos ugyanis a rendelet szövegének valamilyen szintű magyar jogforrásba inkorporálása. A rendeletek és a nemzetközi magánjog egymáshoz való viszonyulását nehezítő további kérdés, hogy rendelet esetén sem kizárt *tagállami végrehajtási intézkedések* tételének lehetőség, sőt vannak olyan rendeleti szabályok, amelyek kifejezetten csak végrehajtási normákkal együtt képesek a kívánt jogi hatásokat kiváltani. Ugyancsak gyakorlatban azonosítható probléma a *reziduális hatáskörben* hagyott kérdések szabályozási szükségessége. Ez azt jelenti, hogy vannak olyan uniós rendeletek, amelyek lefedik ugyan a szabályozási terület nagy részét, de bizonyos részelemek tekintetében hézagok maradnak. E maradványterületekre vonatkozóan a hatékony jogalkalmazás biztosíthatósága érdekében indokolt lehet nemzetközi magánjogi szabályok megalkotása.

Számos olyan rendelete van az Európai Uniónak, amely a joghatósági kérdésekben irányadó. E releváns jogforrások az alábbiak:

²⁰ SOMSSICH 2016, 45.

²¹ C-10/95. P Asociación Española de Empresas de la Carne (Asocarne) v. az Európai Unió Tanácsa. ECLI:EU:C:1995:406.

²² 804/79. Az Európai Közösségek Bizottsága v. Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága. ECLI:EU:C:1981:93.

²³ 31/78. Francesco Bussone v. Ministro dell'agricoltura e foreste. ECLI:EU:C:1978:217; 326/88. Anklagemyndigheden v. Hansen & Soen I/S. ECLI:EU:C:1990:291; 34/73. Fratelli Variola Spa. v. Amministrazione delle finanze dello Stato. ECLI:EU:C:1973:101.

²⁴ Az EUMSZ 288. cikke szerint.

²⁵ 43/71. Politi s.a.s. v. Ministero delle Finanze della Repubblica italiana. ECLI:EU:C:1971:122.

- Az Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete (2012. december 12.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (Brüsszel IA);²⁶
- A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (Brüsszel IIA);
- Az Európai Parlament és a Tanács 650/2012/EU rendelete (2012. július 4.) az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről;
- A Tanács 4/2009/EK rendelete (2008. december 18.) a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről;
- A Tanács 1346/2000/EK rendelete (2000. május 29.) a fizetéseképtelenségi eljárásról;
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/848 rendelete (2015. május 20.) a fizetéseképtelenségi eljárásról – szabályai 2017. június 26-tól váltják fel a 1346/2000/EK fizetéseképtelenségi rendelet szabályait;
- A Tanács (EU) 2016/1103 rendelete (2016. június 24.) a házassági vagyoni jogi rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról;
- A Tanács (EU) 2016/1104 rendelete (2016. június 24.) a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni jogi hatásaival kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról.²⁷

A joghatósági rendeletek – a kollíziós jogi uniós rendeletektől eltérően – főszabály szerint nem hoznak létre egységes jogot,²⁸ rendszerinti alkalmazási feltételük a jogvita (közlebről: az alperes) uniós kapcsolata. A Brüsszel IA rendeletnek azért van kiemelkedő jelentősége a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóság meghatározásánál, mert az Európai

²⁶ A Tanács 44/2001/EK rendelete (2000. december 22.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (Brüsszel I.) szabályait 2015. január 10-től váltották fel a Brüsszel IA rendelet szabályai, kis számban azonban előfordulhatnak még ma is olyan jogviták, ahol a joghatósági kérdésekben a korábbi szabályt kell alkalmazni.

²⁷ A két utóbbi rendeletet megerősített együttműködés keretében fogadták el. Szabályaikat 2019. január 29-től kell alkalmazni. Magyarország jelenleg nem vesz részt ezekben az együttműködésekben, de a csatlakozás a későbbiekben is nyitott. A nemzetközi magánjogi kodifikáció során mindenféleképpen indokolt figyelembevételük.

²⁸ Kivételként említhető bizonyos szegmenseiben a nemzetközi jog – uniós jog – magyar jog hármasságában nagyon sajátos szabályozást adó tartási rendelet. Erről lásd részletesebben: BÓKA 2016, 260–278.

*Bíróság értelmező gyakorlata szerint általános joghatósági szabályait akkor is alkalmazni kell a Magyarországon lakóhellyel, székhellyel rendelkező alperesekre, ha az ügy releváns nemzetközi eleme nem egy másik EU-tagállamhoz, hanem harmadik államhoz kötődik.*²⁹ Vannak e rendeletnek univerzalitást követelő szabályai is, így a fogyasztóvédelmi jogalkotás növekedésével és a fogyasztókat védő joghatósági szabályok megalkotásával e jogterület szabályozástechnikailag különösen nagy kihívást jelent, hiszen a fogyasztó lakóhelyéhez igazodóan perelhető a vele fogyasztói jogviszonyban álló szolgáltató, annak székhelyétől függetlenül. Általánosságban az semmiképpen sem mondható el, hogy ha van uniós rendelet, az minden jogviszonyra, a harmadik államokhoz kapcsolódó esetekre is irányadó. Másként megfogalmazva: a nemzetközi magánjogi jogviszonyok egy részében az uniós szabály, az Unióhoz való kapcsolódás hiányában viszont a nemzetközi magánjog szabályai irányadók.

A rendeletek és a nemzetközi magánjogi szabályok egymáshoz való viszonya tekintetében többféle szabályozástechnikai megoldás lehetséges. Leginkább jogalkalmazó-barát az a megoldás, amikor minden egyes konkrét joghatósági szabálynál utalás található az irányadó uniós rendeletekre. Ez a technika viszont a jogalkotó számára jelent nagy feladatot: hiánymentesen kell feltérképezni valamennyi olyan rendeletet, amit az utaló szabályban szükséges feltüntetni, és e jogforrások módosítása, hatályon kívül helyezése folyamatos jogalkotás-követést tesz szükségessé a hazai jogban is. A másik véglet a jogalkotó számára kényelmes: egyetlen utalás sem szerepel a normaszövegben, ilyenkor az egyedi ügyek sajátosságai mellett a jogalkalmazónak minden egyes egyedi jogvitában külön-külön értékelnie kell a szóba jöhető hazai, uniós és nemzetközi normákat és egyedi vizsgálattal kell – segítő dogmatikai elvek felhasználásával – a konkrétan alkalmazandó szabályt kiválasztani. Köztes megoldás: az utaló szabályok nem egyedi normáknál, hanem általános részben történő elhelyezése, ami egyszerű, de figyelemfelhívó felsorolásként tartalmazza azokat az uniós rendeleteket (esetleg releváns nemzetközi szerződéseket is), amelyek joghatósági kérdésekben irányadók lehetnek. Bármelyik megoldás kerüljön is kiválasztásra, az jogforrástani szempontból közjogi alapú, rendszerszintű következménnyel jár, ezért az e kérdésben való döntéshozatalt is a közjog-magánjog határterületére eső szabályozási kérdések körébe sorolhatjuk.

²⁹ C-281/02. Andrew Owusu v. „Villa Holidays Bal-Inn Villas” cégneven eljáró N. B. Jackson, a Mammee Bay Resorts Ltd, a Mammee Bay Club Ltd, a The Enchanted Garden Resorts & Spa Ltd, a Consulting Services Ltd, a Town & Country Resorts Ltd. ECLI:EU:C:2005:120.

3. KÖZJOGI KÖZELÍTÉS MÁSODIK TÉTELLEN: AZ ÁLLAMI IMMUNITÁS KÉRDÉSEI

A közjog és magánjog határterületén álló másik általam vizsgált kérdés az állami immunitás problémájával függ össze. E problematika gyökeréhez szükséges vizsgálni az immunitási³⁰ elméleteket. A szuverenitási kérdésekkel is szoros kapcsolatban álló *immunitási elméletek* ugyanis sokáig azon a dogmatikai alapon álltak, hogy az állam teljes immunitást élvez.³¹ E nézetek az abszolút immunitást a szuverenitás részeként kezelték. Döntően érvényesült az az eredetileg kánonjogi elv, hogy szuverén más szuverén felett nem rendelkezik ítélkezési hatalommal: *par in parem non habet imperium*.³² A teljes állami immunitás dogmája a 19–20. század fordulójától kezdett oldódni, elsősorban bírósági gyakorlat révén, és ellenpólusként megjelent az állami immunitást teljesen elutasító álláspont,³³ valamint a funkcionális vagy relatív immunitási tan is.³⁴ Az utóbbi nézet kettéosztja az állam tevékenységét, és csak azokban az esetekben biztosít immunitást, ha az állam a közhatalom hordozójaként (*iure imperii*) jár el. Megtagadja viszont az immunitást az államtól, amikor csak mint magánjogi jogalany (*iure gestionis*) lép fel egy jogviszonyban.³⁵ Nemzetközi magánjogi jogviszonyokban az állami igényérvényesítés, illetve az állammal szembeni igényérvényesítés kérdései is felmerülhetnek. Ezekben a helyzetekben a *iure gestionis* tevékenység tartozhat a nemzetközi magánjog szabályozási körébe, figyelemmel arra, hogy a közhatalom-gyakorló állam jogviszonyai abszolút közjogi jellegűek, amelyek kívül esnek a szabályozás tárgyukörén. Vannak viszont e kérdésnek olyan határterületei, amelyekben a közjogi és a magánjogi elemek még a *iure gestionis* megnyilvánulásokban is keverednek, ilyenek tekinthető a mentességek kérdése.

A hatályos Nmjtvr. 62/A. §-ának c) és d) pontjai, illetve 62/C. §-ának c) és d) pontjai és 62/E. §-ai tartalmazzák a nemzetközi jogon alapuló mentességgel összefüggő szabályokat. A 62/A. § c) pontja kizárólagos magyar joghatóságot ír elő a Magyar Állam vagy magyar állami szerv elleni eljárásban, a mentességről való kifejezett lemondás és a 62/E. § (1) bekezdésében felsorolt jogviszonyokat érintő eljárások kivételével, a 62/C. § c) pontja pedig ennek tükörszabályaként szól a magyar joghatóság kizárásáról külföldi állam, állami szerv elleni eljárás esetében. Ugyanígy alapítják meg a kizárólagos, illetve kizárt joghatóság megállapítására a nemzetközi jog alapján mentességet élvező természetes személyek tekintetében a 62/A. § d) pontja, illetve 62/C. § d) pontja alapján. A végrehajtás alóli mentességet állapít meg a 62/E. § (2) bekezdése. Ezeknek a kérdéseknek a szabályozása inkább

³⁰ Az immunitás ebben az összefüggésben olyan elsősorban a jogalanyisághoz (állami minőséggel) kapcsolódó kategóriát jelent, amely a felelősségre vonás elmaradásának eseteit öleli fel. Az immunitás olyan helyzet, amelyben egy adott jogalanyt valamilyen oknál fogva nem lehet felelősségre vonni, pedig tényállásbelileg a feltételek egyébként adottak volnának ehhez.

³¹ LEHOTAY 2010, 396.

³² MÁDL–VÉKÁS 2014, 127. [185] pont.

³³ LAUTERPACHT 1951, 220.

³⁴ KECSKÉS 1988, 25–26.

³⁵ KECSKÉS 2003, 3–19.

tűnik célszerűnek egy, a nemzetközi jogon alapuló mentességgel összefüggésben felmerülő kérdéseket átfogóan rendező külön jogszabályban. Egyrészt fontos tisztázni, hogy noha a magyar jogi terminológia egységesen a „joghatóság” fogalmat használja, az Nmjtvr. joghatósági szabályozásában a joghatóságnak lényegében két, egymástól elhatárolható típusa jelenik meg: a nemzetközi (köz)jogi értelemben vett joghatóság és a nemzetközi magánjogi értelemben vett joghatóság, amelyek közül az előbbi fennállása előfeltétele az utóbbi megállapíthatóságának. Márpedig a hatályos nemzetközi magánjogi kódexben megtalálható, fent felsorolt rendelkezések közjogi értelemben vett joghatósági szabályozást valósítanak meg. A joghatóság e két szintjének elkülönültségét támasztja alá az uniós joghatósági szabályozás és az Európai Unió Bíróságának arra vonatkozó joggyakorlata is. Erre figyelemmel az új törvény szabályozási körébe csak a nemzetközi magánjogi értelemben vett joghatóságnak kellene tartoznia. Szükségesnek tűnik a nemzetközi magánjogi törvényből való kiemelés azért is, mert a nemzetközi jogon alapuló mentességgel összefüggően a hatályos magyar szabályozás kiegészítése is indokoltnak tűnik, ennek következtében azonban ezen elkülönült területre vonatkozó, kibővített szabályrendszer már aránytalanul nagy helyet foglalna el a nemzetközi magánjogi törvényben. Egyrészt az állami immunitásról szóló, *Bázelben 1972. május 16-án kelt európai egyezmény*, illetve az *államok és tulajdonuk joghatóság alóli mentességéről szóló, 2004-ben elfogadott ENSZ-egyezmény* is részletesebb szabályokat állapít meg az államot megillető, joghatóság alóli mentesség tekintetében, amelyek átvétele megfontolandó. Különösen hasznos lenne a joghatóságról történő lemondás lehetséges módjaira vonatkozó részletesebb szabályok belső jogban rögzítése.

Az Nmjtvr. hatályos rendelkezései továbbá csak az állam, illetve a természetes személyek immunitásának következményeivel foglalkoznak, a nemzetközi szervezetek vonatkozásában azonban némák maradnak. Ennek elsődleges oka, hogy ezekre a nemzetközi szerződések közvetlenül vonatkoznak, ugyanakkor a 36/2014. (XII. 18.) AB határozat következtései alapján például a magyar bíróságnak (vagy hatóságnak) vizsgálnia kell a nemzetközi szervezet immunitásának felmérésekor azt a tételes nemzetközi jogban egyébként meg nem jelenő feltételt is, hogy a felperesnek fennáll-e a hatékony igényérvényesítési lehetősége a nemzetközi szervezettel szemben, ezért megfontolandó az is, hogy a jövőben erre a kötelezettségre belső jogi szabályozás külön utaljon.

A végrehajtás alóli mentességre vonatkozó hatályos szabályozást is szükséges lenne kiegészíteni (amelynek mintájául szolgálhatna a 2004-es ENSZ államimmunitási egyezmény), hiszen a nemzetközi joggal teljesen ellentétes hazai bírósági döntésre is sor került a közelmúltban.

A mentesség mint a joghatóság fennállását érintő körülmény tisztázása egy adott eljárásban továbbá szükségessé tehet erre irányuló intézkedéseket, eljárási cselekményeket. Ezzel összefüggő rendelkezéseket állapít meg például a magyar jogban a *diplomáciai vagy egyéb mentesség esetében szükséges eljárásról szóló 1973. évi 7. törvényerejű rendelet*, ez azonban rendkívül elavult, illetve gyakorlati tapasztalatok alapján az abban foglalt szabályozás kiegészítése is indokolt lenne. Nincsenek továbbá külön szabályok a belső jogban a mentességet élvező személy részére történő kézbesítésre, ami szintén rendszeresen

eredményez nehézségeket bírósági eljárásokban (a bíróság egyszerűen nincs tudatában annak, hogy miként is kézbesíthetne ilyen fél számára).

A közjogi értelemben vett joghatóságra vonatkozó rendelkezéseket nem tartalmaz például a belga, a bolgár, a horvát és a svájci nemzetközi magánjogi kódex sem. A cseh nemzetközi magánjogi kódex foglalkozik ugyan a kérdéskörrel, de az is csak egyetlen szakaszban (7. §), amely alapvetően megelégszik az immunitás fennállását illetően a nemzetközi jogra utalással, illetve a kézbesítésre a diplomáciai út alkalmazásának előírásával.³⁶

Az Nmjtvr. jelenleg hatályos szabályai tehát e kérdést dogmatikai hibákkal szabályozzák (keveredik a közjogi és a magánjogi szabályozás), ezért célszerű lehet egy olyan *elkülönített szabályozás*, amely a nemzetközi jogon alapuló mentességek kérdését egy külön törvénybe foglalja, és a nemzetközi magánjog kereteiből ez a szabályozás kikerül.

Amennyiben ez a szabályozási technika nem valósulhat meg, úgy az új nemzetközi magánjogi kódexben indokolt – célszerűségi okokból akár *külön fejezetben* – a nemzetközi magánjogi értelemben vett joghatósági szabályoktól elkülönítetten szabályozni e kérdést, figyelemmel arra, hogy a mentesség alapvetően közjogi jellegű. Ez azért is indokolt, mert az uniós joghatósági szabályozás hatálya nem terjed ki a joghatóság alóli, nemzetközi jogon alapuló mentességre, így e kérdéskört az eljáró magyar jogalkalmazónak mindenképpen a nemzetközi jog, illetve a belső jog alapján kell vizsgálnia. Ezzel szemben a joghatósági szabályok között történő elhelyezés olyan értelmezésnek is teret engedhetne, hogy ezeket a szabályokat az uniós szabályozás hatálya alá tartozó ügyekben nem kell alkalmazni.

4. KÖZJOGI KÖZELÍTÉS HARMADIK TÉTELLEN: JOGALKALMAZÁST SEGÍTŐ INTÉZETI MODELL

A harmadik, röviden összefoglalható problémakör azért érint közjogi és magánjogi határterületet, mert jellegében magánjogi, amennyiben az e területre eső jogviták rendezésének segítését célozza, megvalósításában azonban közjogi alapú, mert célszerűen állami fenntartású intézeti modellel valósítható meg a legoptimálisabban. A nemzetközi magánjogi kodifikáció folyamatában egy olyan intézet, testület felállítására, működésével kapcsolatos szabályok megalkotására tettem javaslatot, amely több funkcióban eljárva a korszerű jogalkalmazási feladatokat szolgálná.

Az első érv az intézet felállítása körében egy – a jogalkotás számára javasolt koncepció-nális – változással függ össze. Az Nmjtvr. jelenleg hatályos 9. §-a nemzetközi összehasonlításban szinte egyedülálló szabályt tartalmaz. Ez a rendelkezés azt teszi lehetővé, hogy a felek közös kérelme alapján a bíróság a kollíziós szabályok szerint irányadó jog alkalmazását mellőzze, és helyette a magyar jog alapján döntse el a jogvitát, illetve megengedett

³⁶ Lásd e kérdéseket: *Nemzetközi Magánjogi Kodifikációs Bizottság joghatósági és eljárásjogi kérdéseket vizsgáló normaproblematikája*. Munkaanyag, kézirat.

jogválasztás esetén a felek által választott jogot tekintse irányadónak.³⁷ A nemzetközi jogirodalomban ezt a szabályt sokan kritizálták, a külföldi jog fakultatív alkalmazásaként tárgyalták, és e rendelkezés gyakorlati alkalmazása is több problémát vetett fel.³⁸ Egyértelműen megállapítható, hogy a megismerhető bírói gyakorlat nem követ elvi alapon álló irányvonalat, és a „hazafelé törekvés” eszközének tekinti a szóban forgó szabályt. A felek (jogi képviselőik) pedig elfogadják ezt a bírói álláspontot, hiszen nekik is kényelmesebb a magyar jog vizein evezniük, és csak akkor hivatkoznak a külföldi jogra, amikor a magyar jog alkalmazása mellett rosszul áll a szénájuk. A közös mellőzési kérelem ezen kívül hozzájárulhat az eljárás elhúzódásához, és a hazafelé törekvést erősítő eszközként nem is elegáns nemzetközi kontextusban. A külföldi jog alkalmazásának mellőzésére vonatkozó közös kérelem elfogadása nehezen egyeztethető össze a nemzetközi magánjog alapeszméjével, amely a tényállással legszorosabb érdemi kapcsolatot mutató jogot tekinti irányadónak az ügy elbírálásánál. A hatályos jog – merőben pragmatikus megfontolásokból – lényegében fakultatív jellegűvé degradálja a kollíziós jogot, és pedig olyan területeken is, ahol a feleknek nincs jogválasztási lehetősége. A felek autonómiájának lényegesen nagyobb teret adhatnak korszerű jogválasztási szabályok, emellett fontos szempont, hogy a jelenleg hatályos szabályok esetén sem lehet a felek mellőzési kérelmének helyt adni azokban az esetekben, amelyekben európai uniós rendeleti kollíziós szabály határozza meg az alkalmazandó jogot.³⁹

Ennek az összefüggő problémának a kezelésében segítséget jelentene egy olyan intézet, ami szükség esetén tanácsadással, *amicus curiae* véleményekkel segíthetné a magyar jogalkalmazókat a nemzetközi magánjogi jogviszonyokban lényeges kérdések, így a kollíziós szabályok és a joghatósági szabályok területén is.

Egy ilyen testület hathatós segítséget tudna nyújtani külföldi jog alkalmazásának szükségessége esetén a külföldi jog tartalmának tisztázásában is. A külföldi jog tisztázása ugyanis olyan jogkérdés, amely *ex officio* bírói feladat, ugyanakkor közismert, hogy a felek együttműködő segítsége nélkül drága és időigényes, és mindezek mellett nem is mindig hoz hiteles eredményt. E területen egy olyan intézet, amely összehasonlító jogi vizsgálatokkal is foglalkozó elméleti szakembereket foglalkoztat, kézzelfoghatóan jobb, egyszerűbb, kevésbé költséges, viszont gyors segítséget tudna nyújtani – különösen *amicus curiae* vélemény adásának lehetősége esetén.

Egy ilyen intézet átvehetne olyan feladatokat, amelyek jelenleg az igazságügyért vagy a külügyekért felelős miniszter hatáskörébe tartoznak a nemzetközi magánjoggal összefüggésben, így a viszonyosság kérdésében és Magyarország hatályos nemzetközi szerződésai tekintetében – e területeken egy hiteles adatbázis, nyilvántartás vezetése mellett – adhatna felvilágosításokat. Ugyancsak e körben említhető azon magyar pereskedők helyzetének

³⁷ Hasonló megoldást csak a francia bírói gyakorlat alakított ki, és ennek mintájára kísérel meg eljárni a román judikatúra is.

³⁸ Lásd például: Legfelsőbb Bíróság Pfv. I.23.679/1997/5.; Pfv. I/a. 20.879/2001/5. és Pf. III. 20.895/1992. számú egyedi ügyekben hozott határozatait.

³⁹ Az új nemzetközi magánjogi törvény koncepciójának 57–63. pontjai.

könnyítése, akik külföldön indítanak eljárást, de ottani joghatóságnál, a magyar jog alkalmazási kötelezettsége mellett a magyar jog tartalmáról bizonyítvány kiállítását kéri.

5. ÖSSZEGZÉS

A felvillantott példáim reményeim szerint igazolják egyrészt a nemzetközi magánjog ezerarcúságát, másrészt alapvetően magánjogi szemlélete mellett néhány kérdésben a közjog és a magánjog olyan érintkezési területeinek detektálhatóságát, ami a nemzetközi magánjog jelenleg folyó kodifikációjának folyamatában mind a jogtudományt, mind a jogalkotót nagy kihívások elé állítják.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. BLUTMAN László (2014): A Költségvetési Paktum alkotmányos helye: kérdések és kétségek. *Ünnepi kötet Dr. Bodnár László egyetemi tanár 70. születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, Tomus LXXVII. Fasc. 1. 31–42.
2. BODNÁR László (1987): *A nemzetközi szerződések és az állam*. Budapest, KJK.
3. BODNÁR László (1996): A nemzetközi jog magyar jogrendszerbeli helyének alkotmányos szabályozásáról. Alkotmány és jogtudomány. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica*, Tomus XLVII. Fasc. 1–18. 19–36.
4. BODNÁR László (1997): A nemzetközi jog és az államon belüli jog viszonya az új alkotmányban. In BRAGYOVA András szerk.: *Nemzetközi jog az új alkotmányban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – MTA Állam- és Jogtudományi Intézete. 35–73.
5. BODNÁR László (2001): Alkotmány, nemzetközi szerződés, EU-jog (avagy a közjogi harmonizáció deficitje). In ANDRÁSSY György – CSERESNYÉS Ferenc szerk.: *Magyarország és Európa az ezredfordulón (Konferencia – Pécs 2001. május 18–19.)*. Pécs, Studia Europaea. 25–32.
6. BÓKA János (2016): Tartási kötelezettségek az új magyar nemzetközi magánjogi törvényben. In BERKE Barna – NEMESSÁNYI Zoltán szerk.: *Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai: Kodifikációs előtanulmányok*. Budapest, HVG-ORAC. 260–278.
7. BURIÁN László (2001): A nemzetközi magánjogi kódex újabb módosítása elé. In *Ius Privatum, Ius Commune Europae, Liber Amicorum, Studia Ferenc Mádl Dedicata*. Budapest, 75–91.
8. GOMBOS Katalin (2014): *A jog érvényesülésének térsége az Európai Unióban*. Budapest, Wolters Kluwer.
9. KECSKÉS László (1988): *Perelhető-e az állam? Immunitás és kárfelelősség*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
10. KECSKÉS László (2003): Európa-jogi tapasztalatok az állam jogszabályalkotással okozott károkért való felelősségének megalapozásához. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 4. sz. 3–19.
11. LAUTERPACHT, Hersch (1951): *The Problem of Jurisdictional Immunities of Foreign States*. The British Yearbook of International Law. 28. 220–272.
12. LEHOTAY Veronika (2010): *Adalékok a jogalkotással okozott kár szabályozásának kérdésköréhez. Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXVIII. 395–413.
13. MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos (2014): *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.
14. *Nemzetközi Magánjogi Kodifikációs Bizottság joghatósági és eljárásjogi kérdéseket vizsgáló normaproblematikája*. Munkaanyag, kézirat.
15. SOMSSICH Réka (2016): Az uniós tagállamok szabályozástechnikai megoldásai a nemzeti jog, valamint az uniós jog viszonyának rendezésére a nemzetközi magánjog területén. In BERKE Barna – NEMESSÁNYI Zoltán szerk.: *Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai. Kodifikációs előtanulmányok*. Budapest, HVG-ORAC.

16. VÉKÁS Lajos (2009): A nemzetközi Magánjogi törvény módosításáról. *Magyar Jog*, 6. sz. 321–326.
17. VÉKÁS Lajos (2015): Egy új nemzetközi magánjogi törvény megalkotásának néhány elvi kérdéséről. *Jogtudományi Közlöny*, 6. sz. 295–299.
18. VÖRÖS Imre (1997): Az Európai Megállapodás alkalmazása a magyar jogrendszerben. *Jogtudományi Közlöny*, 5. sz. 229–237.

Jogi források:

1. 2011. évi CCI. törvény egyes törvények Alaptörvénnyel összefüggő módosításáról
2. 1973. évi 7. törvényerejű rendelet a diplomáciai vagy egyéb mentesség esetében szükséges eljárásról
3. 1979. évi 13. törvényerejű rendelet a nemzetközi magánjogról
4. 1337/2015. (V. 27.) Korm. határozat az új nemzetközi magánjogi szabályozás kodifikációjáról és a Nemzetközi Magánjogi Kodifikációs Bizottság felállításáról
5. 1673/2016. (XI. 29.) Korm. határozat az új nemzetközi magánjogi törvény koncepciójáról
6. 36/2014. (XII. 18.) AB határozat a diplomáciai vagy egyéb mentesség esetében szükséges eljárásról szóló 1973. évi 7. tvr. 5. § (1) bekezdés második mondata egyes szövegrészei alaptörvény-ellenességének megállapításáról és megsemmisítéséről
7. 1215/2012/EU parlamenti és tanácsi rendelet (2012. december 12.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (Brüsszel IA)
8. 1346/2000/EK tanácsi rendelet (2000. május 29.) a fizetéseképtelenségi eljárásról
9. 2015/848 parlamenti és tanácsi rendelet (2015. május 20.) a fizetéseképtelenségi eljárásról
10. 2016/1103 tanácsi rendelet (2016. június 24.) a házassági vagyoni jogi rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról
11. 2016/1104 tanácsi rendelet (2016. június 24.) a bejegyzett élettársi kapcsolatok vagyoni jogi hatásaival kapcsolatos ügyekben a joghatóság, az alkalmazandó jog, valamint a határozatok elismerése és végrehajtása területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról
12. 2201/2003/EK tanácsi rendelet (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (Brüsszel IIA)
13. 4/2009/EK tanácsi rendelet (2008. december 18.) a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről
14. 44/2001/EK tanácsi rendelete (2000. december 22.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (Brüsszel I)

15. 650/2012/EU parlamenti és tanácsi rendelet (2012. július 4.) az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről
16. C-10/95. P Asociación Española de Empresas de la Carne (Asocarne) v. az Európai Unió Tanácsa. ECLI:EU:C:1995:406.
17. Európai Közösséget létrehozó Szerződés (EKSz)
18. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata
19. Lisszaboni Szerződés

Dr. habil. Gombos Katalin, PhD, habilitált egyetemi docens a Nemzeti Közszerológati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Európai Köz- és Magánjogi Tanszékén. Kutatási területei: az Európai Unió jogrendszere, az Európai Bíróság jog-fejlesztő tevékenysége, bírói jogvédelem az Európai Unióban, az Európai Unió versenyjoga. A Magánjogot Oktatók Egyesületének tagja, a MOE konferenciák rendszeres résztvevője. A 2015-től 2017-ig működő Nemzetközi Magánjogi Kodifikációs Bizottság tagja, a magyar Páneurópa Jogász Unió Európai Jogi Szekciójának elnöke, a Magyar Tudományos Akadémia köztestületének tagja, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Versenyjogi Kutatóközpont Tudományos Tanácsának tagja.